

Kuvat: VLE

Mika Aaltola

Pahan (maa)ilman linnut

Helsingin Sanomat ja lintuinfluenssan politiikka

Lintuinfluenssalla tehtiin politiikkaa keväällä 2006, kun sen yhteydessä keskusteltiin esimerkiksi ihmisen luontosuhteesta, teollisesta ruoantuotannosta, muuttuvasta maailmasta, aasialaisista ja afrikkalaisista kulttuureista, pohjoismaisesta kyvykkyydestä ja suomalaisesta puhtaudesta. Mediassa yhteisön eri osapuolet selvittivät itselleen ja toisilleen, mitä epidemia merkitsee, ketkä ovat siihen syyllisiä ja mitä sen torjumiseksi tulisi tehdä.

Media tapaa hälventää tautien aiheuttamia uhkakuvia korostamalla rajoja. Esimerkiksi kuumeet liitetään miltei poikkeuksetta Aasiaan. Myös lintuinfluenssan katsottiin leviävän muuttolintujen mukana sieltä. Kiina sai epäillyn roolin SARS-uutisoinnissa vuonna 2003. Läntinen SARS-uutisointi keskittyi paljolti analysoimaan Kiinan suljetun poliittisen järjestelmän epädemokraattisia ja salailevia piirteitä taudin yhteydessä. Mielikuvaksi jäi, että Kiinan poliittisen yhteisön ominaispiirteet jotenkin olivat aiheuttaneet SARSin tai ainakin sen leviämisen (Aaltola 2005).

Tautien tulkitaan myös pysähtyvän rajoille. Se, että lintuinfluenssa ei levinnyt Suomen linnustoon, kertoi keskivertoyleisölle jostakin muustakin kuin onnekkudesta tai luonnontieteellisestä syystä. Suomalaisessa mediakeskustelussa korostui suomalaisen yhteiskunnan terveellisyys, kyky nostaa ”valmiutta” ja pitää Suomi puhtaana.

Lintuinfluenssaa voi tarkastella myös tuotteistettuna tautina. Sen avulla luotiin ja ylläpidettiin taudintorjuntavalmiutta, josta ihmisryhmät hyötyivät eri

tavoin. Siitä aiheutui uhkaa ja pelkoa, kustannuksia ja tappioita sekä tilaisuuksia ja tuottoa. Nämä lintuinfluenssamarkkinat olivat selkeän spekulatiivisia, koska tautia ei vielä ollut. Median roolia näillä markkinoilla voi verrata pörssin rooliin arvopaperimarkkinoilla: Media tarjosi tilan, jossa eri tahot saivat osallistua markkinoille. Media oli itse yksi osapuoli, ja sekin hyötyi uhkaspektaakkelin tuottamisesta. Se sai osakseen kiinnostusta ja arvontoa suurelta yleisöltä, asiantuntijoilta sekä poliittisilta päättäjiltä. Media loi yhteisöllisyyden tuntua sekä mielikuvia tehokkuudesta ja välittämisestä. Se tarjosi tautia pelkääville lohtua, ja asiantuntijoille ja poliitikoille tilaisuuksia osoittaa aloitteellisuutta. Taloudellisia resursseja spekulatiiviset markkinat tarjosivat erityisesti medialle, lääketutkimukselle ja lääketeollisuudelle.

Seuraavassa nostan esiin esimerkkejä tautien poliittisesta luonteesta käymällä läpi Helsingin Sanomien lintuinfluenssakirjoittelua tammikuusta maaliskuuhun 2006.

Uhka tulee Afrikasta

Suomessa seurattiin intensiivisesti lintuinfluenssan leviämistä. Sen ohella Helsingin Sanomat keskittyi erilaisten kauhuskenaarioiden esittämiseen.

Pääkirjoitus on 15.1.2006 otsikoitu ”Maailmanlaajuisen epidemian tuloon pitää varautua hyvin”. Se kiteyttää varautumisen uhakuvaan, jossa ”lähes kaksi miljoonaa kansalaista sairastuisi ja jopa kymmenen tuhatta kuolisi”. Lähtökohdana on pessimistinen näkemys riittämättömistä rokotteista ja lääkkeistä. Skenaario on tarkoitushakuinen: Näin päästäisiin kuvittelemaan vaikeita valintoja eri väestöryhmien välillä. Samassa pääkirjoituksessa pohdiskellaan tautitaakan epätasaista jakaumaa myös maailmanlaajuisesti. Huolimatta synkstä skenaariorista lehti kirjoittaa:

Suomalaiset ovat muiden Länsi-Euroopan asukkaiden ja Pohjois-Amerikan vauraan väestön kanssa parhaimmassa asemassa, jos pandemia joskus iskee. Meillä hoidetaan myös köyhimmät, ja esimerkiksi koko kansa pystytään rokottamaan parissa viikossa.

Lehti nostaa Suomen terveiden paikkojen joukkoon ja paikantaa taudin mahdollisen lähteen:

Kun pandemian aiheuttava virus todennäköisesti aloittaa leviämisensä jossain kehitysmaassa, riippuu teollistuneen maailman toimintakyvystä ja avusta, kuinka tehokkaasti leviämistä pystytään estämään – tai ainakin jarruttamaan.

Lehden tautiskenaario perustuu kehitysmaasta leviävään uhkaan, jolle rikkaat länsimaat voivat halutessaan tehdä jotain. Lehti määrittelee lännen kulttuuripiiriksi (Länsi-Eurooppa, Yhdysvallat ja Kanada), johon ei kuulu esimerkiksi aasialainen Japani.

19.1.2006 pääkirjoituksessa käsitellään Pekingissä järjestettyä kansainvälistä kokousta kehitysmaiden avustamiseksi lintuinfluenssan varalta. Lehti esittää äärimmäisen kauhukuvan pandemiasta eli ihmisestä toiseen tarttuvasta lintuinfluenssasta, mainitsemalla FAO:n edustajan esille nostaman pelon:

Entä jos lintuinfluenssa leviääkin Turkista etelään, Afrikkaan? [...] Vielä katastrofaalisemmaksi tilanne tulisi, jos lintuinfluenssavirus muuntuisi ihmisestä toiseen tarttuvaksi Afrikassa. Maanosassa ei ole nytkään tarpeeksi lääkäreitä, laboratorioita eikä sairaaloita hoitamaan sairastuneita ihmisiä.

Tauti voi alkaa Afrikasta, mutta Suomessa ei nähdä olevan syytä huoleen:

Suomessa ihmisillä on häviävän pieni mahdollisuus saada lintuinfluenssatartunta siinäkään tapauksessa, että tautiin kuolleita lintuja löydettäisiin Suomesta.

Kuukautta myöhemmässä pääkirjoituksessa 17.2.2006 Suomen immunitettiin liitetään kulttuurisiin kotieläintenpitotapoihin, ja pääkirjoitus 12.3.2006 tarkentaa näitä suomalaisuuteen liittyviä ”terveitä” taipumuksia:

On tietysti ikävää, että lintuja kuolee tautiin, mutta ihmisille siitä ei vielä suurta vaaraa ole. Eivät suomalaiset ole tähänkään asti kanniskelleet paljain käsin linnunraatoja luonnossa, saati sormeilleet niiden jätöksiä tai syöneet lintujen tuoreen ulosteen tahrimia mustikoita.

Kehitysmaissa ja erityisesti Afrikassa vallitsevat tavat näyttävät lehden mielestä olevan vähemmän rationaalisia. Helsingin Sanomien spekulatiivisissa kauhukuvissa tulee esiin historiallinen taipumus liittää vaaralliset sairaudet yleisesti tropiikkiin, erityisesti Saharan eteläpuoliseen Afrikkaan. Lehden esittämä skenaario vahvistaa yleisiä ennakkokäsityksiä ja tulee siten uskottavammaksi. Vallitsevat ennakkokäsitykset Aasiasta, Afrikasta, lännestä ja Suomesta vahvistetaan taudin kautta ja sovitetaan vallitsevaan aikaan.

Pohjoismaisuus suojelee

Kauhuskenaarioiden ohella Helsingin Sanomien kirjoittelun toinen keskeinen teema oli varautuminen. 2.3.2006 lehti otsikoi ulkomaan osastollaan ”Helsinki varautuu virukseen eri tavoin kuin kanapitäjät”. Uutisessa puhutaan perustettavista suoja- ja valvontavyöhykkeistä ja tarkkaan pohditusta marssi-järjestyksestä: jos Töölönlahdelta löytyisi kuolleita joutsenia tai muita vesilintuja, ensimmäiseksi paikalle kutsutaisiin kaupungineläinlääkäri esikuntineen, seuraavaksi pelastuslaitos ja kolmanneksi poliisit. Visioitu toiminta on korostuneen tehokasta ja rationaalista.

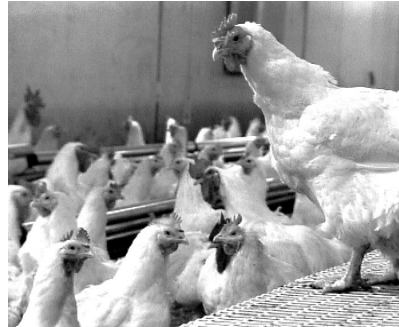
Samana päivänä julkaistiin uutinen otsikolla ”Tukholman eteläpuolelta löytyi kymmeniä kuolleita lintuja”. Vuonna 2006 tämä oli lähin havainto lintuinfluenssaan sairastuneista linnuista. Jutussa kerrotaan, kuinka Ruotsi valmistautuu lintuinfluenssan hoitoon: armeija on kutsuttu apuun, kunnissa järjestetään harjoituksia taudin varalta, varoitusjärjestelmät toimivat ja yllä on kriisivalmius. Jutussa haastateltu paikallinen kertoo:

Syömme kanaa tälläkin viikolla. Italiassa ja Ranskassa puhutaan, että siellä on parempaa ruokaa kuin Suomessa. Nyt saavat miettiä uudestaan. Pohjoismaat pystyvät hoitamaan tällaiset kriisit paremmin.

Ruotsalaisten reaktiot koetaan rationaalisiksi. Uutisessa mainitaan, kuinka kuluttajat eivät ole muuttaneet käyttäytymistään. Ihmiset ovat rauhallisia. Juttu loppuu paikallisen asukkaan kommenttiin: ”Syön kanaa, mutta vain ruotsalaista. Se on turvallista”. Turvallisuus liitetään ruotsalaisuuteen ja laajemmin pohjoismaalaisuuteen. Uutisen keskeinen viesti on taudin uhka, mutta samalla se kertoo turvallistavasta pohjoismaisuudesta. Vaikutelmaksi jää, että taudin aggressiivinen versio ei pure pohjoismaiseen elämänmuotoon, jota määrittelevät järkevyyt, järjestelmällisyys, rauhallisuus ja tehokkuus.

kuvat: YLE

Järki ottaa voiton kauhukuvista

Kun tauti saa maantieteelliset kasvot, se paikallistuu ja väistämättä politisoituu.

Edellä mainittujen juttujen yhteydessä Helsingin Sanomat julkaisi jutun, jossa haastateltiin kahta asiantuntijaa, professori Liisa Sihvosta Eläinlääkintä- ja elintarviketutkimuslaitokselta ja johtaja Reijo Pyhälää Kansanterveyslaitokselta. Sihvonen pelkää taudin tulevan ”meitä” lähemmäksi pikemmin, kuin ajateltiin. Tämän hän näkee johtuvan ihmisen toiminnasta: ”Tauti leviää, kun sitä kantavaa siipikarjaa ja saastunutta lihaa kuljetetaan seudulta toiselle laillisesti ja laittomasti”. Jutussa kerrotaan, kuinka Mustanmeren ympäristön kalanviljelylaitokset auttavat virusta leviämään. Kalanviljelyssä käytetyt ravintoaineet ovat peräisin siipikarjatiloilta. Kaloista tauti taas tarttuu uusiin muuttolintuihin.

Sen lisäksi, että taudin todetaan leviävän ihmisen laillisen tai laittoman toiminnan takia, jutussa tauti liitetään myös tietyissä maissa ja alueilla esiintyviin kulttuurisiin tapoihin. Jutussa Sihvonen toteaa, että ”[...] siipikarjaa täytyy alkaa kasvattaa siten, ettei tauti pääse tarhoihin.” Neuvoa on kuitenkin vaikea noudattaa, koska ”esimerkiksi Aasiassa ja Afrikassa lintujen on iät ajat annettu tepastella takapihoilla.” Jutussa sivuutetaan se, että tämä tepastelu on tavanomaista myös Länsi-Euroopassa, esimerkiksi Ranskassa. Uhka sijoitetaan Mustanmeren rannikolle sekä Aasiaan ja Afrikkaan. Näyttää siltä, että taudin käsitetään leviävän rikollisen tai vastuuttoman toiminnan johdosta ja joidenkin kulttuuripiirien ”esimodernien” elämätapojen vuoksi.

Helsingin Sanomat viheltää omalta osaltaan pelin poikki 12.3.2006 julkaisessaan pääkirjoituksen otsikolla ”Lintuinfluenssa jo mielenterveysuhka”. Lehden kritiikki kohdistuu irrationaalisina pidettyihin toimenpiteisiin:

Sorsia jahdataan talviuimareiden avantojen lähetyviltä, hanhiparkaa yritettiin siirtää toisille vesille, ja lopulta se sai maksaa ihmisten hysterian hengellään.

kuva: YLE

” Kun taudit ovat kaukaisia uhkia, ne voidaan mystifioida, paikantaa ja politisoida tuotteiksi, joilla kerrotaan tarinaa omasta tehokkuudesta ja kaukaisten maiden erilaisuudesta.

Tämä eläinetiikka on yllättävää ottaen huomioon massiiviset maailmanlaajuiset siipikarjan ja jopa muuttolintujen joukkotuhoamiset, joihin on aikaisemmin suhtauduttu ymmärtävästi. Paremminkin lehden kanta on ymmärrettävissä tapana korostaa Suomeen saapunutta hysteriaa ja hälyä. Lehti muistuttaa, että suomalaisten tulisi säilyä rationaalisina. Aikaisemmat tautidraaman tehtävät menettivät merkityksensä, ja lehti menetti mielenkiintonsa kauhukuviin. Nyt se tuntee syyllisyyttä muuttuneesta tilanteesta:

Suuri syy hysterian synnystä kuuluu tiedotusvälineille, sillä suuret otsikot ja myyntijulisteet lietsovat turhaa pelkoa. Ei lintuinfluenssaan varautuminen turhaa ole, mutta ei hysteriaankaan ole mitään syytä.

Mahdollinen tulkinta lehden muuttuneesta mielenkiinnosta on tautiuhkille tyypillinen elinkaari. Kun taudit ovat kaukaisia uhkia, ne voidaan mystifioida, paikantaa ja politisoida tuotteiksi, joilla kerrotaan tarinaa omasta tehokkuudesta ja kaukaisten maiden erilaisuudesta. Tullessaan lähelle taudit muuttuvat arkisiksi ja vähemmän pelottaviksi ilmiöiksi. Mitä lähemmäksi Suomea tauti näyttää leviävän, sitä skeptisemmäksi muuttuu Helsingin Sanomien pääkirjoitusten sävy. Tähän pääkirjoituskin viittaa loppukaneetissaan:

Suomessa on huomattavasti todellisempia terveysongelmia kuin lintuinfluenssan vaara. Kymmenettuhannet ihmiset kuolevat ehkäistävissä oleviin elintapasairauksiin. Ne taitavat olla liian lähellä, jotta niitä osattaisiin pelätä ja kauhistella.

Voittajat ja häviäjät

Helsingin Sanomien hahmottama Suomi oli keväällä 2006 hyvin valmistautunut ja järjestäytynyt pohjoismainen kansakunta. Se ei luhistuisi, vaan kestäisi kriisin. Rokotteita olisi kaikille, lääkkeet saataisiin poikkeusoloissa jaettua nopeasti ja varajärjestelmä olisi olemassa sen varalle, että suuri osa poliiseista saisi tartunnan. Suomesta loihdittiin kuva hyveellisenä ja tehokkaana kansakuntana.

Tautidraamojen elinkaari on säännönmukaisesti lyhyt. Lintuinfluenssadraamakin kesti vain muutaman kuukauden. Jo huhtikuussa 2006 se oli muuttunut sivujuonteeksi. Purkautunutta tilannetta voi arvioida hyödyn näkökulmasta. Voittajia olivat medikalisoitumisen ansiosta muutenkin vahvistunut lääketieteellisyys, kansalliset ja kansainväliset asiantuntijat, kyvykkyyttään osoittaneet valtiolliset elimet ja hyödyn välittämisen paikkana toiminut media. Myös kansalaiset saivat jotakin: yhteisöllisyyden tuntemukset ja kollektiiviset kokemukset oman ryhmän kyvykkyydestä ovat palkitsevia.

Taloudellisessa mielessä häviäjiä olivat valtiot ja niiden mukana veronmaksajat, jotka uhrasivat suuria summia spekulatiivisen taudin vastaiseen toimintaan. Yhtenä häviäjänä olivat linnut ja siipikarja, joille ominaisen influenssan muuttumista ihmisille vaaralliseksi pelättiin enemmän kuin ihmisten oman influenssan muuttumista entistä tappavammaksi.

Useimpien vaarallisten tartuntatautien tapaan lintuinfluenssa vahvisti yleistyvää stereotyyppiä tuotantoeläinten ja jopa villieläinten uhkaavuudesta. 1990-luvun puolivälin hullun lehmän tautia ovat seuranneet säännöllisin väliajoin eläinperäisten tartuntatautien uhat ja niihin liittyvät tautidraamat voimakkaaine kuluttajareaktioineen. Globalisoituvassa maailmassa, maantieteellisten rajojen hämärtyessä, ihmisen ja eläimen välinen rajalinja näyttää korostuvan. Tämän rajan ylitykset stimuloivat herkästi yhteisöllisiä tuntemuksia selkeydestä ja asioiden viimekätisestä hallittavuudesta.

Lintuinfluenssan kaltaiset tautispektaakkelit ovat mediassa jo varsin hyvin harjoiteltuja draamoja, jotka on helppo aktivoida uudelleen hieman muuntuneina sopivan hetken tullen. 26. marraskuuta 2006 lintuinfluenssa ilmestyi uudestaan Helsingin Sanomiin, kun lehdessä ilmestyi juttu, jossa taudin uhkaa kuvattiin suuremmaksi kuin aikaisemmin.

Politiikan tutkija YTT Mika Aaltola Tampereen yliopistolta on vuosina 2006–2007 toiminut professorina Minnesotan yliopistossa Yhdysvalloissa. Vaarallisten tartuntatautien politiikka on yksi hänen päätutkimusaiheistaan.

Lähteet

Aaltola, Mika (2005) Politicized Pandemics: Threat of Diseases and Political Decision Making in a Global Age. Teoksessa Hämäläinen, Pekka (toim.) *When Disease Makes History: Epidemics and Great Historical Turning Points*. Helsinki University Press.